

STUDIA I ARTYKUŁY

Grzegorz Rutkowski
Muzeum Historii Polski

Środki pieniężne przerzucone drogą lotniczą dla Polskiego Państwa Podziemnego

Abstrakt: Artykuł dotyczy odbioru przez ZWZ-AK środków finansowych przysyłanych wraz ze zrzutami lotniczymi. W tekście skupiam się na dynamice procesu przerzutu pieniędzy dla konspiracji w kraju oraz uwarunkowań odbioru środków finansowych przez ZWZ-AK. Podejmuję się także próby oceny wartości nabywczej środków przysyłanych Polskiemu Państwu Podziemnemu, jak również procederu wymiany obcych walut na czarnym rynku oraz zakrojonej na szeroką skalę akcji fałszowania i wysyłania do kraju złotych okupacyjnych.

Słowa kluczowe: Polskie Państwo Podziemne, zrzuty lotnicze 1939–1945, finanse.

Abstract: The article describes the receipt of airdropped financial means by the Union of Armed Struggle–Home Army (ZWZ-AK). I focus mainly on the dynamics of the process of airdropping for the Polish Underground State and the circumstances of receipt of those money by the ZWZ-AK. I also attempt to assess both the purchasing power of money sent to the Polish Underground State, and foreign currency trading on the black market, together with a broad-scale action of forging occupation money and sending it to Poland under the occupation.

Key words: Polish Underground State, Airdrops 1939–1945, finances.

„Żeby prowadzić wojnę potrzeba trzech rzeczy: pieniędzy, pieniędzy i pieniędzy”. Słowa wypowiedziane przez Napoleona Bonaparte celnie opisują znaczenie środków pieniężnych dla prowadzenia działań wojennych w każdej epoce. Armia potrzebuje pieniędzy na zakupy środków walki, aprowizację, uposażenie żołnierzy itd. Nie inaczej było w wypadku Armii Krajowej. Pod okupacją znacznie komplikowały się pozyskiwanie oraz gospodarowanie środkami finansowymi. ZWZ-AK i cywilne struktury podziemia mogły liczyć

na wsparcie finansowe od władz polskich na obczyźnie. Przesyłanie środków pieniężnych dla AK z zachodu było trudnym i czasochłonnym zadaniem. Od lutego 1941 r. pojawiła się nadzieja na znaczącą poprawę zaopatrzenia finansowego Podziemia. Od tego okresu pieniądze dla AK i Delegatury Rządu zaczęły spadać z nieba wraz ze zrzutami lotniczymi. Niniejszy tekst będzie próbą przedstawienia zakresu pomocy finansowej, jaką uzyskało Polskie Państwo Podziemne z przerzutów powietrznych¹.

Biorąc pod uwagę wpływ pomocy finansowej z zachodu na kształt polskiego podziemia, nie dziwi fakt, że ta problematyka była już podejmowana przez badaczy. W większości przypadków ukazywano całościowy zakres pomocy udzielonej Polskiemu Państwu Podziemnemu². Na uznanie zasługują badania Waldemara Grabowskiego, który podjął się szczegółowego przedstawienia zakresu pomocy finansowej, jaka przypadła DR³. Godną odnotowania wartość poznawczą posiada również artykuł Krzysztofa Stolińskiego, w którym autor skupił się na procederze produkcji i dostarczenia do kraju sfałszowanych złotych okupacyjnych (tzw. młynarek)⁴. Natomiast Bartłomiej Szyprowski poddał analizie przypadki utraty pieniędzy przekazanych w poszczególnych zrzutach⁵.

Zagłębiając się w lekturze wymienionych powyżej tekstów, spostrzeżemy, że mamy do czynienia z bardzo delikatną materią. Studiując zachowane archiwalia, badacz zajmujący się tą problematyką natrafi na pewne rozbieżności co do wielkości przerzucanych kwot pieniędzy. Pewne drobne różnice dotyczą również globalnych kwot przerzucanych dla AK i DR w poszczególnych okresach (zob. tabela 1 i wykres 1).

¹ Pragnę podziękować Fundacji Armii Krajowej im. Franciszka Miszczaka oraz The Polonia Aid Foundation Trust (PAFT) za wsparcie w prowadzeniu kwerend zagranicznych.

² Zakres pomocy udzielonej ZWZ-AK i DR tą drogą znamy już od lat pięćdziesiątych XX w. (*Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. III: *Armia Krajowa*, Londyn 1950, s. 346, 401–406). Czytelnicy w Polsce mogli się zapoznać z tymi danymi za sprawą badań Jędrzeja Tucholskiego (J. Tucholski, *Cichociemni*, wyd. 3, Warszawa 1988, s. 129, 140, 151, 179).

³ Autor przedstawił wykaz sum pieniędzy przysyłanych przez każdego kuriera DR (W. Grabowski, *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj*, Warszawa 1995, s. 50–59). Natomiast w późniejszym artykule znacznie poszerzył stan naszej wiedzy w tym zakresie (idem, *Niedoręczona poczta. Zrzuty lotnicze (finansowe i materiałowe) dla Delegatury Rządu na Kraj*, w: *Żołnierzowi Niepodległej. Księga dedykowana śp. gen. Mieczysławowi Huchli*, red. T. Balbus i in., Rzeszów 2012, s. 64–95).

⁴ K. Stoliński, *Pomoc finansowa dla Armii Krajowej i Delegatury Rządu na Kraj (1940–1944)*, „Mars” 2004, t. XVI, s. 5–14.

⁵ B. Szyprowski, *Kradzież pieniędzy cichociemnych z placówki „Pole” pod Wyszkowem*. Wyrok Wojskowego Sądu Specjalnego na Władysława Wysockiego, „Rocznik Wołomiński” 2011, t. VII, s. 211–227; idem, *Porucznik cc. Witold Strumpf „Sud” przed sądem podziemia*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2012, nr 2 (240), s. 207–218; idem, *Sprawa kradzieży pieniędzy cichociemnych z placówki „Trawa” i rozwiązanie jej przez podziemny wymiar sprawiedliwości*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2015, nr 1 (251), s. 158–178; idem, *Sprawy sądowe związane z mieniem zrzucanym dla Sił Zbrojnych w Kraju drogą lotniczą*, „Zgrupowanie Radosław” 2011, nr 5, s. 73–86.

Tabela 1. Zestawienie kwot wysłanych do kraju drogą lotniczą wedle poszczególnych sprawozdań Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza (NW)

Sezon operacyjny ⁶	Dane wedle sprawozdania Oddziału VI Sztabu NW (1941–1945) ⁷	Dane wedle zestawień i sprawozdań Oddziału VI Sztabu NW z sezonów operacyjnych ⁸
Okres próbny	1541450 USD; 119400 USD złotych; 1775 funt złotych; 10000 peset ⁹	1541450 USD; 119400 USD złotych ¹⁰ ; 1175 tys. funtów złotych; 885 tys. RM
Intonacja	10022000 USD; 2158000 RM	13022000 USD; 5158000 RM; 10000 Peset; 700000 tys. złotych ¹¹
Riposta	11207300 USD; 161025 USD złotych; 1000000 RM; 40169000 młynarek	15948300 USD; 161025 USD złotych; 6986500 RM, 1644 funtów w zlocie, 40569800 młynarek
Odwet	3143400 USD; 34800 USD złotych; 420000 RM	3996188 tys. USD; 34800 tys. USD w zlocie; 6460000 RM

W zachowanym materiale źródłowym natrafiamy na ślady świadczące o rozbieżnościach sum awizowanych dla Podziemia ze stanem faktycznym. W czerwcu 1942 r. ppłk Michał Protasewicz „Rawa” informował KG AK: „Niezrozumiałe są dla mnie braki i nadwyżki w poszczególnych puszkach, które były ładowane protokolarnie po parokrotnym przeliczeniu pieniędzy”¹². W październiku 1942 r. KG meldowała o niezgodności zawartości zrzuconych pasów ze spisami na placówkach odbiorczych „Róg” (1/2 IX 1942), „Igła” (1/2 IX 1942), „Żaba” (3/4 IX 1942), „Ugór” (3/4 IX 1942), „Zamek” (1/2 X 1942)¹³.

⁶ Zestawienia kwot pieniędzy przerzucanych drogą lotniczą do Polski nie odpowiadały okresom budżetowym. Taki stan rzeczy był podyktowany technicznymi możliwościami lotów. Zrzuty wykonywano od jesieni do wiosny, gdy długość nocy pozwalała na przelot do Polski (tzw. sezony operacyjne). W czasie wojny zrealizowano cztery takie sezony: „Próbny” (II 1941 – IV 1942), „Intonacja” (IX 1942 – III 1943), „Riposta” (IX 1943 – VII 1944), „Odwet” (VIII–XII 1944).

⁷ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 346.

⁸ J. Tucholski, op. cit., s. 129, 140, 151, 179; *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 401–406.

⁹ Wymienioną w zestawieniu kwotę 10 tys. peset zrzucono na kosz „Olcha” 13/14 III 1943 r., czyli w sezonie „Intonacja” (Archiwum Akt Nowych, Armia Krajowa, 203/I-14, k. 33).

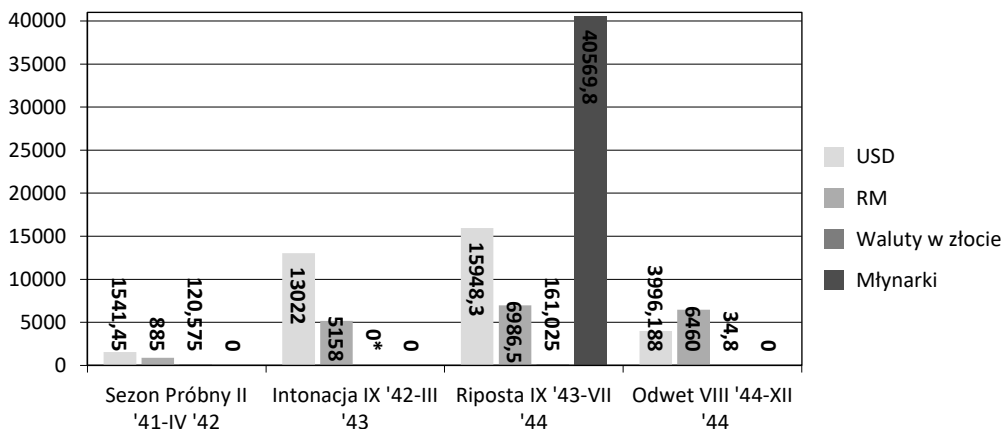
¹⁰ W zestawieniu opracowanym przez Komisję Historyczną b. Sztabu Generalnego została podana łączna kwota dolarów papierowych i złotych – 166 0850 dolarów (*Polskie Siły Zbrojne...*, s. 401).

¹¹ W zestawieniu opracowanym przez Komisję Historyczną b. Sztabu Generalnego nie wskazano kwoty 700 tys. zł (ibidem, s. 404). Do Polski wysłano w tym sezonie do 700 tys. fałszywych złotych (co zostało opisane w dalszej części tekstu), jednak z uwagi na słabą jakość wykonania podrobionych banknotów nie zostały one wprowadzone do obiegu. Sztab NW nie potraktował tej kwoty jako dotacji dla AK.

¹² *Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów materiałowych dla Armii Krajowej w wybranych dokumentach*, wybór i oprac. J. Tarczyński, Londyn 2001, s. 73.

¹³ Wojskowe Biuro Historyczne (dalej: WBH), Oddział VI Sztabu Głównego Naczelnego Wodza (dalej: OVI), II.52.565, Depesza Kaliny nr 871 z 21 X 1942, k. 74; ibidem, Depesza Kaliny nr 853 z 15 X 1942, k. 57.

Wykres 1. Kwoty pieniędzy różnych walut (w tys.) przerzuconych drogą lotniczą do kraju wedle sprawozdań Sztabu NW z poszczególnych sezonów operacyjnych¹⁴

Podobna sytuacja miała miejsce w kwietniu 1942 r.¹⁵ Zamieszanie było potęgowane przez potrzeby ewakuacji i odbioru zrzutów. Przeprowadzenie ewakuacji niekiedy narzucało konieczność rozrywania bądź dzielenia pasów¹⁶. Jesienią 1942 r. dochodziło do przypadków liczenia zawartości pasów wkrótce po zrzucie oraz przewożenia osobistych pieniędzy skoczków w kieszeniach pasów z pieniędzmi dla AK i DR¹⁷. Wiosną 1943 r. zrzucano również pieniądze w bagażniku skoczków, co utrudniało ewakuację środków ze zrzutowiska¹⁸. Tytułem wyjaśnienia warto nadmienić, że skoczkowie prócz środków przeznaczonych dla DR i AK przewozili pieniądze prywatne oraz diety wypłacane na podróż w kraju¹⁹. W sezonie operacyjnym „Riposta” część pieniędzy dla DR została zrzucana w paczkach bez znaków awiza. Zrzutów takich dokonano na kosze „Obraz” (16/17 IV 1944), „Mysz” (12/13 IV 1944), „Przycisk”

¹⁴ Z uwagi na przejrzystość tabeli zsumowano liczbę przerzuconych walut w złocie (ich wartość bazowała głównie na wartości kruszcu, z którego wykonano monety). Pominięto również kwotę 10 tys. hiszpańskich peset zrzucanych w sezonie „Intonacja”.

¹⁵ WBH, OVI, II.52.555, Depesza Kaliny nr 322 z 21 IV 1942 r., k. 15.

¹⁶ WBH, OVI, II.52.565, Depesza Kaliny nr 806 z 2 X 1942 r., k. 7.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Studium Polskiej Podziemnej w Londynie (dalej: SPP), Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza (dalej: OVI), A421, k. 177.

¹⁹ Przy odprawie skoczka wypłacano jego sześciomiesięczne uposażenie. Ustalono także środki na podróż w kraju, zabierane przez skoczka (40 USD, 500 zł, 100 RM). Zaliczka podróżna podlegała rozliczeniu po skoku (SPP, OVI, A420, k. 63). Biorąc pod uwagę liczbę żołnierzy delegowanych przez Sztab NW, te kwoty w nieznacznym stopniu mogły wpłynąć na zakres zaopatrzenia kraju (do 12 tys. USD, 15 tys. zł, 30 tys. RM, odliczając od tego środki, które skoczkowie wydali na podróż po GG).

(16/17 IV 1944), „Kanapa” (16/17 IV 1944)²⁰. To wszystko utrudniało zweryfikowanie, czy przerzucone sumy dotarły do odbiorców w całości.

Przedstawienie, kiedy i jakie kwoty zostały przerzucone do Polski, w rozbiu na poszczególne miesiące okupacji, posiada znaczne walory poznawcze. Zwłaszcza w przypadku ZWZ-AK, która jak dotąd nie doczekała się podobnego zestawienia²¹. Zebrane przeze mnie dane zostały zamieszczone w tabeli 2.

Tabela 2. Środki pieniężne przerzucone w poszczególnych miesiącach akcji zrzutowej²²

Rok i miesiąc		Przerzucone kwoty dla ZWZ-AK	Przerzucone kwoty dla DR	Łącznie przerzucono do kraju	Ekipy skoczków
1941	Luty	154,331 tys. USD	34,9 tys. RM, 100 tys. zł	154,331 tys. USD, 34,9 tys. RM, 100 tys. zł	1
	Listopad	30 tys. USD	12 tys. USD, 170 tys. RM	42 tys. USD, 170 tys. RM	1
	Grudzień	97,2 tys. USD	43,7 tys. USD, 240 tys. RM	140,9 tys. USD, 240 tys. RM	1
1942	Styczeń	99,9 tys. USD	120–150 tys. RM 0–16,5 tys. USD ²³	99,9–116,4 tys. USD, 120–150 tys. RM	1
	Marzec	1059,75 tys. USD, 49,68 tys. USD złotych, 1,775 tys. GBR złotych, 185 tys. RM	189,5–309,5 tys. USD, 0,9–1,2 tys. USD złotych, 0,075–0,1 GBR złotych, 330–730 tys. RM ²⁴	1249,25–1369,25 tys. USD, 50,58–50,88 USD w złocie, 1,85–1,875 tys. GBR w złocie, 515–915 tys. RM	5
	Kwiecień	414 tys. USD, 38,4 tys. USD złotych	Brak	414 tys. USD, 38,4 tys. USD złotych	1

²⁰ WBH, OVI, II.52.29, Depesza Lawiny nr 813 z 3 V 1944 r., k. 45.

²¹ Zestawienie środków wysłanych dla DR zostało dokonane przez Grabowskiego w przytoczonych wyżej jego pracach.

²² Na podstawie: WBH, OVI, II.52.31, k. 26; WBH, OVI, II.52.545, k. 66–67; WBH, OVI, II.52.559, k. 38; WBH, OVI, II.52.565, k. 57; WBH, OVI, II.52.615, k. 51, 176, 187, 188, 217; SPP, OVI, A143; SPP, OVI, A420, k. 200, 202, 203; K. Bieniecki, *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*, Kraków 1994; W Grabowski, *Delegatura...*; idem, *Niedoręczona...*; J. Tucholski, op. cit.

²³ Rozbieżności co do kwot w zrzucie 6/7 I 1942 r.: wedle Waldemara Grabowskiego (*Niedoręczona...*, s. 68–69) przerzucono dla DR 120 tys. RM, 16,5 tys. USD lub 135 tys. RM i 16,5 tys. USD lub 150 tys. RM. Wedle depeszy nr 2085 Rawy z 9 VI 1942 r. zrzucano 150 tys. RM (*Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów materiałowych dla Armii Krajowej w wybranych dokumentach*, wybór i oprac. J. Tarczyński, Londyn 2001, s. 74). Większość pieniędzy (¾) utracono po zrzucie – rozkradzione przez chłopów (SPP, OVI, A420, k. 200).

²⁴ Rozbieżności co do kwot przerzuconych w zrzucie 3/4 III 1942 r.: wedle Kajetana Bienieckiego (op. cit., s. 37) było to 147 tys. USD, 6 tys. USD w złocie i 185 tys. RM. Potwierdza to meldunek Oddziału VI Sztabu NW (WBH, OVI, II.52.615, k. 217), a także ustalenia Bartłomieja Szyrowskiego (*Kradzież...*, s. 214). Wedle meldunku nr 111 plk. Tadeusza Rudnickiego do NW z 4 III 1942 r. kwoty zrzucane wynosiły 149 tys. USD i 6 tys. USD

Rok i miesiąc		Przerzucone kwoty dla ZWZ-AK	Przerzucone kwoty dla DR	Łącznie przerzucono do kraju	Ekipy skoczków
1942	Wrzesień	629,1 tys. USD, 44,8 tys. USD złotych, 1 tys. RUS złotych, 970 tys. RM	2 pasy z pieniędzmi i 3 puszki ze złotem, oraz 915 tys. RM	629,1 tys. USD, 44,8 tys. USD złotych, 1 tys. RUS złotych, 1885 tys. RM	4
	Październik	945,3 tys. USD	859 tys. RM	945,3 tys. USD, 859 tys. RM	4
1943	Styczeń	903 tys. USD, 180 tys. RM	135–349,4 tys. USD, 0,4–1,28 tys. USD zło- tych, 0,045–0,235 GBR złoty, 35 tys. RM ²⁵	1038–1252,4 tys. USD, 0,4–1,28 tys. USD zło- tych, 0,045–0,235 GBR złoty, 215 tys. RM	3
	Luty	2111 tys. USD, 270 tys. RM	289–356 tys. USD, 0,48–0,8 tys. USD złoty, 0,135–0,18 GBR złotych ²⁶	2400–2467 tys. USD; 0,48–0,8 tys. USD zło- tych, 0,135–0,18 GBR złoty, 270 tys. RM	8

w zlocie (*Organizacja...*, s. 66). Po zrzucie obecny przy akcji delegat KG, por. Władysław Wysocki „Leon” dopuścił się defraudacji części pieniędzy ze zrzutu (zob. B. Adamecki, *Lotnictwo Armii Krajowej. Zarys historyczny działania Sztabu lotniczego w ramach ZWZ i Armii Krajowej w latach 1940–1944*, w: H. Szoldrska, *Lotnictwo Armii Krajowej*, Poznań 1998, s. 352; B. Szyprowski, *Kradzież...*). KG AK meldowała brak 67 155 USD i 3020 złotych USD. DR informowała o braku 15 tys. RM (SPP, OVI, A420, k. 203). Wedle Szyprowskiego „Leon” ukradł 78 tys. USD papierowych i 3 tys. USD w zlocie (B. Szyprowski, *Kradzież...*, s. 215, 223). Dodatkowo AK meldowała o zagubieniu bądź kradzieży 5 pistoletów skoczków (SPP, OVI, A420, k. 203). Zrzucony podczas tego lotu Stanisław Jankowski w swoich wspomnieniach podał, że rzeczy osobiste skoczków, 4 pistolety oraz część pieniędzy (2 pasy z USD w zlocie i puszki z USD papierowymi) zostały przerzucone do Warszawy przez personel zrzutowiska (S. Jankowski, *Z fałszywym ausweisem w prawdziwej Warszawie*, t. I, wyd. 3, Warszawa 1988, s. 289). Ze zrzutu 30/31 III 1942 r. ekipa „Mira” utraciła część pieniędzy – 28 tys. USD i 100 USD złotych (SPP, OVI, A420, k. 202; WBH, OVI, II.52.559, k. 38). Rozbieżności co do ilości waluty w zlocie zrzucanej 30/31 III 1942 r. wraz z ekipą „Gotura” (WBH, OVI, II.52.615, k. 176; SPP, OVI, A143, k. 50).

²⁵ Rozbieżności co do środków dostarczonych w zrzucie ekipy „Rudego” i „Młota” (zrzuty 25/26 I 1943): Grabowski podał, że w przypadku tego pierwszego zrzutu DR dostarczono 220 tys. USD, 800 USD złotych, 145 funt złotych (W. Grabowski, *Niedoreczona...*, s. 70–71). Natomiast w starszej publikacji wskazywał 80 tys. USD i 400 USD złotych (idem, *Delegatura...*, s. 52). Ten sam autor w przypadku ekipy „Maka” podał kwoty 129,4 tys. USD, 35 tys. RM, 90 funtów złotych, 480 USD złotych lub 82,4 tys. USD, 90 funtów złotych, 35 tys. RM (idem, *Niedoreczona...*, s. 70, 71). W starszej publikacji tego autora natrafiamy na jeszcze inną kwotę dla DR przewożoną przez tę ekipę – 35 tys. RM, 55 tys. USD, 45 funtów złotych, 480 USD złoto (idem, *Delegatura...*, s. 52).

²⁶ Jeden pas DR zagubiony po zrzucie (ibidem, s. 70). W czasie ewakuacji zrzutu z placówki „Koń” (16/17 II 1943) utracono 81 tys. USD DR i 315 tys. USD AK (K. Bieniecki, op. cit., s. 58; W. Grabowski, *Niedoreczona...*, s. 70; J. Tucholski, op. cit., s. 145). Istnieją rozbieżności co do środków przerzuconych przez ekipy „Lisa” i „Spokojnego” (obie zrzucane 16/17 II 1943) dla DR. Z tą pierwszą dostarczono 93 tys. USD, 45 funtów złotych, 480 USD złotych (W. Grabowski,

Środki pieniężne przerzucone drogą lotniczą dla Polskiego Państwa Podziemnego 11

Rok i miesiąc	Przerzucone kwoty dla ZWZ-AK	Przerzucone kwoty dla DR	Łącznie przerzucono do kraju	Ekipy skoczków	
1943	Marzec	4805 tys. USD, 10 tys. peset, 673 tys. RM	584,7 tys. USD i 0,195 tys. GBR w zlocie	5389,7 tys. USD, 0,195 tys. GBR w zlocie, 10 tys. peset, 673 tys. RM ²⁷	9
	Wrzesień	2695,5 tys. USD, 1,425 tys. USD w zlocie, 2,8 tys. RM złotych i 0,24 tys. RUS zlocie, 920 tys. RM	443 tys. USD, 0,12 tys. GBR złotych, 180 tys. RM	3138,8 tys. USD, 1,425 tys. USD w zlocie, 0,12 tys. GBR złotych, 2,8 tys. RM złotych i 0,24 tys. RUS zlocie, 1100 tys. RM ²⁸	9
	Październik	216 tys. USD, 80 tys. RM	174 tys. USD	390 tys. USD, 80 tys. RM	1
1944	kwiecień	4634,9 tys. USD, 45,6 tys. USD złotych	1622–3196 tys. USD, 0,060–0,105 tys. GBR w zlocie, 0–0,045 USD w zlocie, 4316 tys. RM, 0–150 tys. zł ²⁹	6256,9–7830,9 tys. USD, 45,6–45,645 tys. USD w zlocie, 0,060–0,105 tys. GBR w zlocie, 4316 tys. RM, 0–150 tys. zł	15
	Maj	m.in. 951 tys. USD, 99,6 USD w zlocie ³⁰	650–1172 tys. USD, 0–59 GBR w zlocie, sztabka złota, 800–1150 tys. RM ³¹	m.in. 1601–2123 tys. USD, 99,6 USD w zlocie, 0–0,059 tys. GBR w zlocie, sztabka złota, 800–1150 tys. RM	9
	Lipiec	444,9 tys. USD, 14,4 tys. USD złoto, 260 tys. RM	160–260 tys. USD ³²	604,9–704,9 tys. USD, 14,4 tys. USD złoto, 260 tys. RM	2

Delegatura..., s. 52) lub 140 tys. USD, 45 funtów złotych, 480 USD złotych (idem, *Niedoreczona...*, s. 70, 71). Z ekipą „Spokojnego” zrzucono 81 tys. USD, 90 funtów złotych (idem, *Niedoreczona...*, s. 70.) lub 81 tys. USD i 1000 funtów złotych (idem, *Delegatura...*, s. 52).

²⁷ 450 tys. USD utraconych w czasie zrzutu ekipy „Suda” (13/14 III 1943). Zob. B. Szyppowski, *Porucznik cc. Witold Strumpf „Sud”...*, s. 217.

²⁸ Jan Jaźwiński, szef Wydziału S Oddziału VI (Specjalnego) Sztabu NW, organizujący loty do Polski, w swoich wspomnieniach podał kwoty przerzucone we wrześniu 1943 r.: 31 2700 USD, 1459 złotych USD, 2800 RM i 240 złotych rubli (J. Jaźwiński, *Dramat dowódcy. Pamiętnik oficera sztabu oddziału wywiadowczego i specjalnego*, t. I: *Czerwiec 1905 – Styczeń 1944*, Montreal 2012, s. 480).

²⁹ Rozbieżności co do kwot pieniędzy dostarczonych wraz z ekipą „Salamandra” (3/4 IV 1944), „Cozasia” (8/9 IV 1944), „Osy” (9/10 IV 1944), „Aminiusa” (12/13 IV 1944).

³⁰ Brak danych co do części środków (dolarów papierowych) dla AK, dostarczonych wraz z ekipą „Doiliny-2” (4/5 V 1944) oraz ekipą „Lewara” (10/11 V 1944), „Siły” (19/20 V 1944), „Zgody-2” (21/22 V 1944), „Harpuna” (24/25 V 1944), „Rysia-2” (30/31 V 1944).

³¹ Rozbieżności co do kwot pieniędzy dostarczonych wraz z ekipami: „Siły” (19/20 V 1944), „Harpuna” (24/25 V 1944).

³² Rozbieżności co do kwot dostarczonych DR wraz z ekipą „Topora-2” (30/31 VII 1944) (W. Grabowski, *Niedoreczona...*, s. 74, 75, 78).

Rok i miesiąc		Przerzucone kwoty dla ZWZ-AK	Przerzucone kwoty dla DR	Łącznie przerzucono do kraju	Ekipy skoczaków
1944	Sierpień	Brak	250 tys. RM	250 tys. RM	0
	Wrzesień	303 tys. USD, 3,6 tys. USD złote, 250 tys. RM, 3920 tys. PLN	Brak	303 tys. USD, 3,6 tys. USD złote, 250 tys. RM, 3920 tys. PLN	1
	Październik	1072,8 tys. USD, 14,4 tys. USD złotych	Brak	1072,8 tys. USD, 14,4 tys. USD złotych	2
	Listopad	817,588 tys. USD, 7,2 tys. złotych USD	852,788 tys. USD i 1140–1540 tys. RM ³³	1670,376 tys. USD, 7,2 tys. złotych USD, 1140–1540 tys. RM	2
	Grudzień	589,8 tys. USD, 6 tys. złotych USD	1140 tys. RM	589,8 tys. USD, 6 złotych USD, 1140 tys. RM	1

Potrzeby finansowe Polskiego Państwa Podziemnego rosły w postępie geometrycznym. W 1941 r. budżet ZWZ został oszacowany na 517 tys. USD³⁴. W 1942 r. wydatki początkowo określono na 2,7 mln USD, by później zwiększyć je na kwotę ponad 4 mln USD³⁵. W 1943 r. wielkość budżetu AK wzrosła do 10 mln USD i podwoiła się do 20 mln USD w 1944 r.³⁶ Natomiast budżet DR z 1943 r. wynosił 5,724 mln USD, a w 1944 r. został oszacowany na 12 mln USD³⁷. Przerzut pieniędzy kształtował się na różnym poziomie w poszczególnych okresach (zob. wykresy 1 i 2).

Na podstawie dwóch powyższych wykresów dostrzeżemy, że najwięcej pieniędzy dostarczono w sezonie operacyjnym „Riposta”. W sezonie operacyjnym „Odwet” wykonano więcej zrzutów (227), jednak 214 z nich było kierowane na Warszawę w czasie powstania³⁸. W zrzutach materiałowych dla Warszawy dostarczono jedynie 250 tys. RM³⁹.

³³ Rozbieżności co do wysokości kwot zrzuconych dla DR na kosze „Wilga” (22/23 XI 1944) i „Solnica” (18/19 XI 1944) (ibidem, s. 73, 74, 75, 77, 95; K. Bieniecki, op. cit., s. 321). DR meldowała w grudniu 1944 r., że nie otrzymała środków dostarczonych na te dwa kosze (W. Grabowski, *Niedoręczona...*, s. 95).

³⁴ WBH, OVI, II.52.545, Depesza nr 367 gen. Roweckiego z 14 X 1941, k. 66; *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. I: *Wrzesień 1939 – czerwiec 1941*, Wrocław 1990, s. 503–505; Instrukcja nr 8, w: *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. II: *Czerwiec 1941 – Kwiecień 1943*, Wrocław 1990, s. 78.

³⁵ *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. II, s. 147; Instrukcja nr 10, w: *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. II, s. 175.

³⁶ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 344.

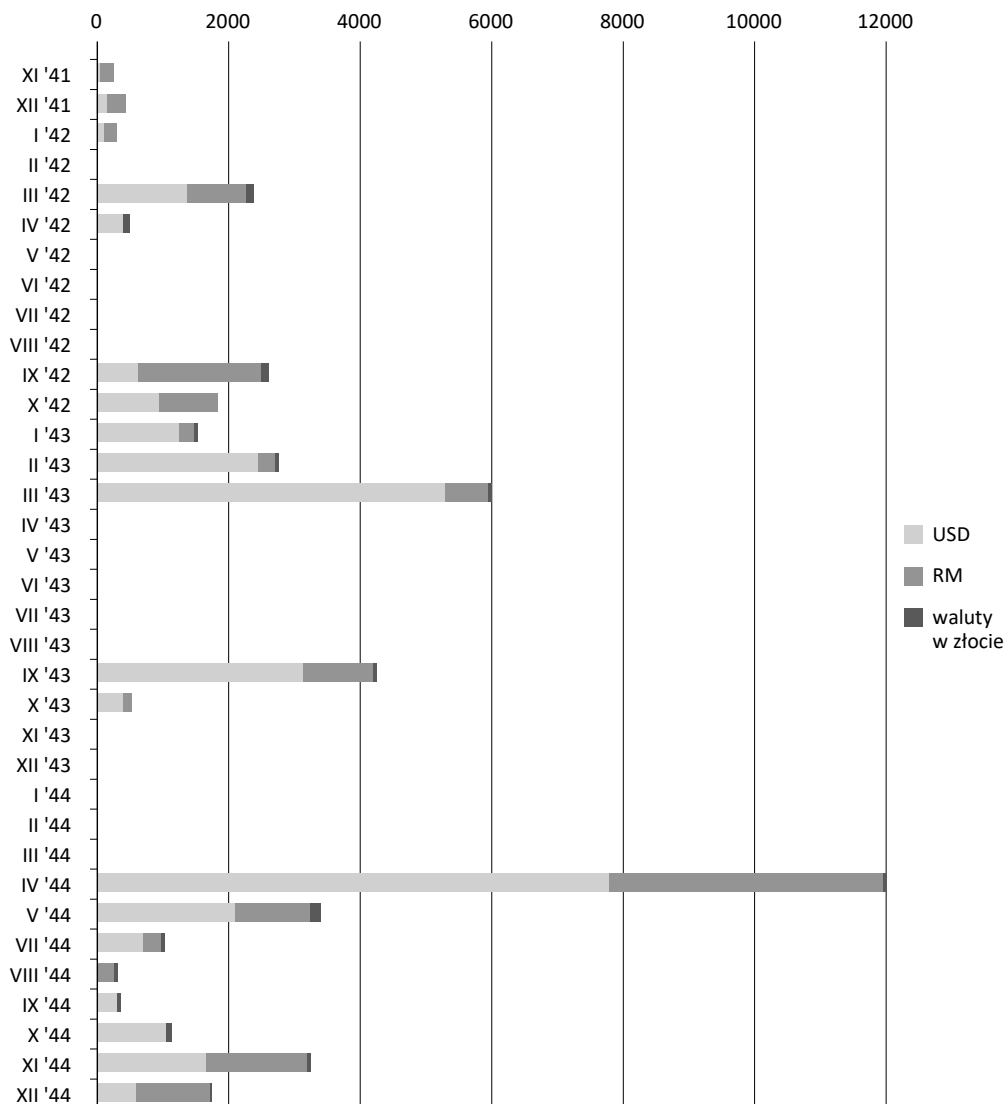
³⁷ W. Grabowski, *Polska tajna administracja cywilna 1940–1945*, Warszawa 2003, s. 175.

³⁸ K. Bieniecki, op. cit., s. 276, 293.

³⁹ Zrzut dokonany w nocy 10/11 IX 1944 r. Środki były przeznaczone dla Delegatury Rządu na Kraj. Pierwotnie miały zostać zrzucone nad Warszawą, jednak z powodu nie odnalezienia

Wykres 2. Skala przerzutu łącznością lotniczą środków finansowych (kwoty w tys.) dla AK i DR⁴⁰

zienia miejsca zrzutu przez załogę samolotu zasobniki z pieniędzmi zrzucano w Puszczy Kampinoskiej. Zob. SPP, OVI, A141, k. 62; K. Bieniecki, op. cit., s. 280–281.

⁴⁰ Powyższy wykres wymaga komentarza. Przy jego układaniu wzięte pod uwagę zostały maksymalne kwoty, jakie mogły być przerzucone danym zrzuciem. Rozbieżności w kwotach ukazałem w tabeli 2. Wykres został poprowadzony od listopada 1941 r., czyli od momentu, w którym nawiązano łączność lotniczą między Anglią a Polską (zrzut próbny z 15/16 II 1941 pominięty z uwagi na przejrzystość tabeli – środki dostarczone w tym zrzucie ujęte w tabeli 2). W zestawieniu nie umieszczono także wysłanych do kraju „młynarek” (głównie w sezonie „Riposta”), gdyż trudno ustalić, jakie kwoty młynarek zostały przekazane do Polski

Przerzut pieniędzy dla AK i DR oparto na obcych walutach, głównie dolarach, które stosunkowo łatwo pozyskiwano w Anglii, w mniejszym stopniu na markach niemieckich. Waluty obce zabierały znacznie mniej miejsca i przesyłka ich była prostsza niż złotych⁴¹. W 1941 r. gen. Rowecki zgłaszając zapotrzebowanie na budżet dla ZWZ w wysokości 500 tys. USD, zastrzegając, aby 50% tej sumy pochodziło ze złotych dolarów⁴². Na przeszkodzie realizacji tych zamierzeń stanęły względy techniczne. Masa złota była zbyt duża, by można prowadzić zrzuty walut w tym kruszcu na szerszą skalę. Z tego względu wartość nominalna walut w złocie nie przekroczyła 5% wartości wszystkich pieniędzy przerzuconych. Przez całą okupację bazowano więc na banknotach papierowych.

Przesyłanie do kraju waluty, która nie była głównym środkiem płatniczym w Generalnym Gubernatorstwie, generowało szereg trudności⁴³. Skala wymiany dolara na czarnej giełdzie przez AK powodowała raptowną zniżkę jego wartości. W tej sytuacji Oddział VI Sztabu NW sugerował w połowie 1942 r. organizowanie wymiany „na prowincji” lub w Berlinie⁴⁴. Nie udało mi się jednak natrafić na jakiegokolwiek ślady podjęcia przez AK takich działań. Przypuszczam, że nie zrealizowano sugestii Sztabu NW. Wszak przerzucenie znacznych kwot pieniędzy przez granicę rodziłoby spore trudności organizacyjne i skutkowałoby znacznymi stratami części przerzucanych sum, tak jak miało to miejsce z przerzucaniem środków pieniężnych przez kurierów trasami lądowymi.

Pomimo okresowego spadku kursu dolara papierowego, cena dolara złotego utrzymywała się na wysokim poziomie. W październiku 1941 r. relacja ceny dolara w złocie do dolara papierowego wynosiła 1 do 2, zaś w maju 1942 r. – już prawie 4 do 1⁴⁵. Sytuacja uległa zmianie w momencie rozpoczęcia likwidacji

---

w poszczególnych zrzutach. Co istotne w wypadku akcji zrzutowej przeprowadzonej w maju 1944 r., udało mi się skompletować jedynie część kwot przerzucanych do kraju (opisane w tabeli 2). Z tego powodu dane zawarte w wykresie, dotyczące waluty w banknotach, mogą być różne od faktycznego stanu dostarczonych środków. Na podstawie wyników z poszczególnych miesięcy sezonu „Riposta”, odejmując je od globalnej kwoty przerzuconej w tym okresie do kraju, oszacowałem, że w maju 1944 r. do ZWZ-AK trafiło 3883,7 tys. USD i 1230,5 tys. RM. Nie znamy więc przydziału do poszczególnych ekip 1760,7 tys. USD i 80,5 tys. RM z tej kwoty, czyli aż 40% przerzuconych w tym miesiącu środków. Oznacza to, że skala przerzutu pieniędzy w maju 1944 r. była najprawdopodobniej zbliżona do tej z marca 1943 r.

⁴¹ Meldunek nr 2 do Komendanta Głównego ZWZ, w: *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. I, s. 83.

⁴² Radiogram M2M oraz radiogram nr 199, w: *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. I, s. 366, s. 467.

⁴³ KG AK pod koniec kwietnia 1942 r. wniosowała o dostarczanie funtów, dolarów i rubli złotych. Franki i korony szwedzkie uznano za trudne do wymiany. Wnioskowano także o przysyłanie banknotów dolarowych wyemitowanych przed 1926 r., z uwagi na łatwiejszą możliwość ich wymiany na czarnym rynku. WBH, OVI, II.52.555, Depesza Kaliny nr 348 z 27 IV 1942 r., k. 34.

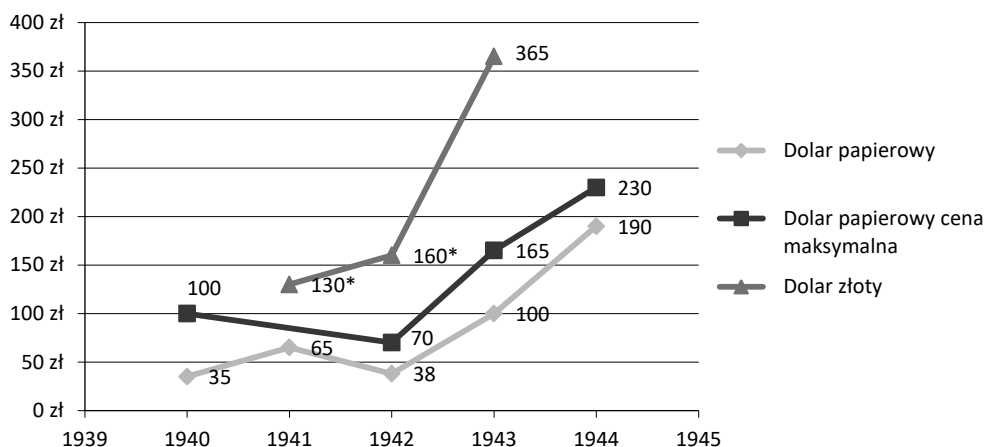
⁴⁴ WBH, OVI, II.52.615, Depesza Rawy nr 2385, k. 262.

⁴⁵ WBH, OVI, II.52.555, Depesza Kaliny nr 363 z 3 V 1942 r., k. 45.

małego getta w Warszawie. Wydarzenie to wstrząsnęło czarnym rynkiem. W sierpniu 1942 r. cena dolara papierowego w getcie wynosiła 23 zł, a po stronie „aryjskiej” – 28 zł. Oszacowano, że w 1942 r. wartość dolara spadła o 50%, podczas gdy ceny wzrosły średnio o 150%⁴⁶. W 1943 r. zanotowano kolejny spadek ceny dolara, związany z likwidacją getta. Już w okresie likwidacji małego getta w kręgach dowódczych AK wzrosła obawa o dalszą możliwość wymiany dolarów na młynarki⁴⁷. W związku z tym proszono o zwiększenie ilości przysyłanych marek i przyspieszenie druku fałszywych młynarek. Pomijając okresowe wahania ceny dolara, jego wartość w czasie okupacji stale wzrastała. Na początku 1944 r. cena dolara wynosiła 150 zł⁴⁸. W połowie tego roku oscylowała na poziomie 190–200 zł za banknot studolarowy i 220–230 zł za niższe nominały⁴⁹. Tendencja ta została zobrazowana na wykresie 3, uwzględniającym ceny dolara w poszczególnych latach okupacji.

Środkiem zaradczym pozwalającym na uniknięcie negatywnych skutków wahań ceny waluty na czarnym rynku było przysyłanie do kraju zwiększonej ilości funduszy. Doliczenie do budżetu AK nadwyżki środków przewidzianych na amortyzację wahań kursu dolara i marki pozwalało realizować przez AK działania, bez większych obaw o ich zabezpieczenie finansowe.

Wykres 3. Cena dolara na czarnym rynku w poszczególnych latach okupacji⁵⁰

* Cena oszacowana na podstawie relacji walut względem siebie w danym okresie.

⁴⁶ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 347.

⁴⁷ WBH, OVI, II.52.559, Depesza Kaliny nr 598 z 31 VII 1942 r., k. 81.

⁴⁸ *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. III: *Kwiecień 1943 – lipiec 1944*, Wrocław 1990, s. 287.

⁴⁹ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 327, 347.

⁵⁰ Na podstawie: WBH, OVI, II.52.545, k. 74; WBH, OVI, II.52.559, k. 81; WBH, Ruch Oporu, IX.3.21.26, k. 1; *Armia Krajowa w dokumentach...*, t. III, s. 287; *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 327, 347; W. Bartoszewski, *1859 dni Warszawy*, Kraków 1974, s. 103, 342–343, 345; B. Szyprowski, *Kradzież...*, s. 214.

Wobec problemów z wymianą dolara na czarnym rynku oraz mniejszej ilości przetrucanych do kraju marek niemieckich coraz silniej jawiła się potrzeba dostarczenia dla AK i DR młynarek. Próby sfalszowania waluty obowiązującej w GG podejmowano na zachodzie już od 1942 r.⁵¹ Jednak powodzenie w tym zakresie uzyskano dopiero w 1943 r. W marcu 1943 r. zrzucono 700 tys. sfalszowanych złotych, aby AK mogła ocenić jakość ich wykonania w Anglii⁵². Sfalszowane pieniądze ocenione zostały jako nienadające się do wprowadzenia do obiegu⁵³. Przełom nastąpił w połowie 1943 r. W lipcu 1943 r. do Anglii, przez bazę w Budapeszcie „Liszt”, dotarł kurier, który dostarczył kliszę banknotów 50, 100 i 500 zł oraz próby papieru, znaków wodnych i farb stosowanych do ich wytwarzania⁵⁴.

W listopadzie 1943 r. szef Oddziału VI (Specjalnego) Sztabu NW ppłk M. Protasewicz „Rawa” meldował gen. Tadeuszowi Komorowskiemu gotowość do wysyłki do kraju 50 mln złotych w nominale 500 zł oraz 80 mln złotych w nominale 100 zł⁵⁵. Nie udało mi się dotrzeć do większej liczby dokumentów przedstawiających przerzut tej waluty do kraju w poszczególnych lotach. Jest wysoce prawdopodobne, że większość przetrucanych młynarek została dostarczona w kwietniu i maju 1944 r.⁵⁶ Warto nadmienić, że jeszcze przed zainicjowaniem na dużą skalę przetrutu młynarek drogą lotniczą AK „wzbogaciła się” o 105 mln młynarek pozyskanych w akcji „Góral”⁵⁷. Przesyłanie więc większej liczby fałszywych młynarek nie stanowiło priorytetu w zrzutach w sezonie „Odwet”. Przestrzeń ładunkowa mogła być zagospodarowana na przerzut marek niemieckich i dolarów. Sfalszowane młynarki znajdowały się w zrzuconych paczkach, głównie w okręgach Kraków, Kielce, Lublin i Obszarze Warszawskim i były tam pozostawiane jako „depozyt” KG AK⁵⁸. Z zachowanych dokumentów wynika, że w ostatnim

⁵¹ WBH, OVI, II.52.615, Depesza Rawy nr 4811, k. 123.

⁵² SPP, OVI, A421, k. 171, 173. Młynarki zrzucono w paczkach na kosze „Jawor”, „Jajo”, „Gęś”, „Smok”.

⁵³ Ibidem, k. 170.

⁵⁴ K. Stoliński, op. cit., s. 6.

⁵⁵ Ibidem, s. 7.

⁵⁶ Loty w sezonie operacyjnym „Riposta” od listopada do grudnia były prowadzone w ograniczonym zakresie (5 zrzutów). Dopiero od kwietnia 1944 r. nastąpiła ich intensyfikacja (kwiecień – 32 zrzuty, maj – 52 zrzuty) (K. Bieniecki, op. cit.). Do 29 V 1944 r. przetrucano do kraju 34 429,8 tys. zł, więc większość dostarczonych do kraju młynarek (K. Stoliński, op. cit., s. 7).

⁵⁷ Szerzej o jej przebiegu zob. E. Kumor, *Wycinek z historii jednego życia*, Warszawa 1969, s. 139–180; T. Strzembosz, *Akcje zbrojne podziemnej Warszawy 1939–1944*, Warszawa 1983; A. Żupański, *Kryptonim „Góral”. Brawurowa akcja AK – zdobycie 100 milionów złotych*, Warszawa 2009; S. Smarzyński, *Akcja „Góral”*, Lublin 1973.

⁵⁸ Instytut Pamięci Narodowej, Biuro Udostępniania, 397/230/1, K. Pluta-Czachowskiego, Organizacja zrzutów lotniczych w b. AK (krypt. „Syrena”). Zarys odtworzony z pamięci. Zeznania własne, Warszawa 15 VII 1949 r., s. 5.

sezonie operacyjnym dostarczono m.in. ponad 3 mln zł wraz ze zrzutem skoczków z ekipy „Kruka-2” na bastion „Rozmaryn-2” (21/22 IX 1944)⁵⁹ oraz w zrzucie materiałowym na bastion „Kobuz”, przeprowadzonym tej samej nocy (880 tys. zł⁶⁰). Co jest dość intrygujące, zważywszy na brak wyszczególnienia tej waluty w sprawozdaniach Oddziału VI (Specjalnego) za ten sezon operacyjny.

Sprawne odebranie zrzutu przez konspirację stanowiło jedynie wstępny sukces. Pozyskane ze zrzutu pieniądze trzeba było jeszcze przerzucić i przekazać do dyspozycji Oddziałowi IV (Kwatermistrzostwo) KG. Często zdarzało się, że odebranie jednego zrzutu oznaczało kilka wyjazdów w teren, by przekazać zrzucone pieniądze⁶¹. W efekcie środki pieniężne dostarczone do kraju były dostępne dla KG AK dopiero po pewnym czasie od zrzutu. Dla przykładu ostatnie ewakuacje pieniędzy ze zrzutów przeprowadzonych w marcu 1943 r. zakończyły się w czerwcu tego roku⁶². W sytuacji, gdy środki pieniężne posiadały wraz ze skoczkami wysoki priorytet w ewakuacjach⁶³, organizowanie przerzutu pieniędzy od razu powierzano komórce zrzutów KG AK⁶⁴. Od września 1943 r. wraz z decentralizacją odbioru zrzutów do końca wojny wprowadzono zasadę, że zawartość ładunków przypadła okręgom, do których je kierowano. Zrzuty do dyspozycji KG były wysyłane w rejon Warszawy (Okręg Warszawa i Obszar Warszawski)⁶⁵.

W czasie ewakuacji dochodziło do utraty części przerzuconych środków. 26 II 1943 r. w czasie jednej z ewakuacji żandarmerii niemieckiej udało się przejąć pieniądze zrzucone na placówkę „Koń” (16/17 II 1943)⁶⁶. Utracono wtedy 81 tys. USD przeznaczonych dla DR i 315 tys. USD wysłanych

⁵⁹ K. Bieniecki, op. cit., s. 287; SPP, OVI, A141, k. 62.

⁶⁰ SPP, OVI, A141, k. 62.

⁶¹ Szereg ewakuacji, głównie środków pieniężnych, opisał w swoich wspomnieniach oficer komórki zrzutów – por. Aleksander Stromenger „Lebera” (A. Stromenger, *Człowiek z zakalcem*, Warszawa 1970).

⁶² Ibidem, s. 131.

⁶³ SPP, OVI, A141, k. 18.

⁶⁴ Powstała jako zespół „komórka” w tworzonej od wiosny 1940 r. tzw. dowództwie lotnictwa (później Wydział Lotniczy w Oddziale III KG). Od jesieni lub przełomu 1941 i 1942 r. komórka zrzutów, która rozrosła się w tym czasie do wielkości referatu, została podporządkowana Oddziałowi V KG. Od jesieni 1942 r. rozrosła się do Wydziału Przerzutów Powietrznych (etat: 100 osób, w rzeczywistości 50–60 osób). Latem 1943 r. kadry Wydziału posłużyły do tworzenia referatów pp w Okręgach i Obszarach AK (powstałych w Obszarze Warszawskim, Obszarze Lwów, Okręgu Warszawa, Okręgu Radom, Lublin, Kraków Wołyń; a w 1944 r. w Obszarze Północno-Wschodnim, Okręgu Łódź, Śląsk). Komórka zrzutów została rozbita w Powstaniu Warszawskim. Część jej oficerów zasilila odtwarzaną w Częstochowie KG AK (Referat Przerzutów Powietrznych Samodzielnego Wydziału Lotnictwa KG AK). Działała do sierpnia 1945 r.

⁶⁵ K. Iranek-Osmecki, *Powołanie i przeznaczenie. Wspomnienia oficera Komendy Głównej AK 1940–1944*, Warszawa 2004, s. 311.

⁶⁶ Szerzej o okolicznościach tego wydarzenia zob. J. Tucholski, op. cit., s. 145.

dla AK⁶⁷. Była to jedna z największych, jeżeli nie największa, sum pieniędzy zdobytych przez Niemców w czasie akcji ewakuacyjnych. Zachowane relacje i meldunki nie pozwalają nam nawet w przybliżeniu oszacować, jaka część pieniędzy została utracona w czasie transportu i denuncjacji skrytek i magazynów AK. W próbnym sezonie operacyjnym AK oszacowała poniesione straty na 95 165 USD i 4422 USD w zlocie (kosz „Polec” 3/4 III 1942, „Trawa” 27/28 III 1942, „Błoto” – zrzut dziki – 30/31 III 1942, „Kopyto” 30/31 III 1942, „Łąka” 8/9 IV 1942)⁶⁸.

Znane są nam dane dotyczące utraty środków pieniężnych w drodze do kraju. Jak meldował gen. Stefan Rowecki w 1942 r.: „[...] straty na tej drodze [zrzutów – G.R.] są znacznie mniejsze /około 3%/, niż na drodze kurierskiej /około 30%/. Będą niewątpliwie jeszcze bardziej zmniejszone, jeżeli usprawnicie zrzuty a my odbiór na placówce”⁶⁹. W akcji zrzutowej nie udało się jednak zmniejszyć strat przewożonych pieniędzy. Oddział VI oszacował, że w sezonie próbnym utracono 7% USD w zlocie i nieustaloną liczbę RM⁷⁰, w kolejnym sezonie operacyjnym („Intonacja”) – 4% przewożonych walut, zaś w sezonie operacyjnym „Riposta” – 7% USD i 2% RM⁷¹. W zamykającym akcję zrzutową sezonie „Odwet” straty pieniędzy wynosiły 5% RM⁷². Członkowie Komisji Historycznej b. Sztabu Generalnego oszacowali natomiast, że strata waluty pochodzącej ze zrzutów wynosiła ok. 10%⁷³. Pomimo tych strat zrzuty lotnicze okazały się najefektywniejszą formą dostarczenia pieniędzy dla konspiracji.

Zrzuty lotnicze stanowiły główne źródło zaopatrzenia AK i DR w waluty obce, na których opierała się gospodarka finansowa Polskiego Państwa Podziemnego (zob. wykres 4). Jedynie w przypadku złotych okupacyjnych lądowymi trasami kurierskimi dostarczono więcej środków (zob. wykres 4). Pomimo nakreślonych powyżej niedogodności należy ocenić, że sprawdziły się oczekiwania KG AK z 1942 r., dotyczące przerzutu lotniczego, który pozwolił na znaczne zaopatrzenie Sił Zbrojnych w Kraju w gotówkę⁷⁴.

---

⁶⁷ K. Bieniecki, op. cit., s. 58; W. Grabowski, *Niedoreczona...*, s. 70. Tucholski podał, że utracono 39 6422 USD, 320 RM oraz walutę w zlocie (350 USD, 277 franków, 40 rubli i 40 RM). Na sumę tę składały się prywatne pieniądze skoczków oraz środki przeznaczone dla AK i DR. Tucholski podawanych przez siebie sum pieniędzy nie opatrzył przypisem. Dane te trzeba więc traktować z większą ostrożnością.

⁶⁸ J. Tucholski, op. cit., s. 129.

⁶⁹ SPP, OVI, A420, k. 193.

⁷⁰ J. Tucholski, op. cit., s. 129.

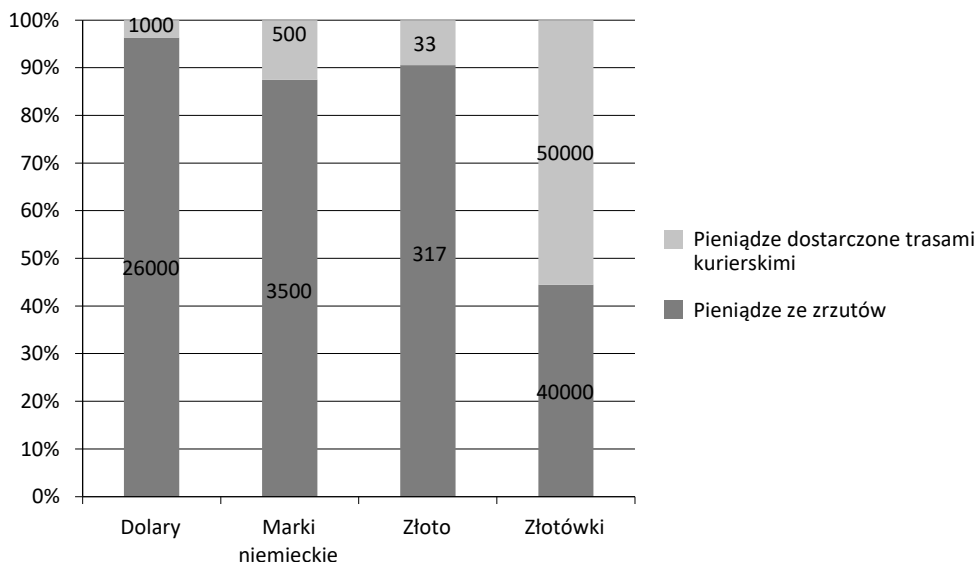
⁷¹ Ibidem, s. 151.

⁷² Ibidem, s. 179.

⁷³ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 346.

⁷⁴ SPP, OVI, A420, Meldunek KG AK nr 133 (Sprawozdanie z łączności lotniczej za sezon 1941/42), k. 193.

Wykres 4. Udział pieniędzy zrzuconych w kwotach dostarczonych do ZWZ-AK (zaokrąglone kwoty w tys.)⁷⁵

Streszczenie

W czasie II wojny światowej Siły Zbrojne w Kraju i cywilne struktury Polskiego Państwa Podziemnego otrzymały liczone w milionach dolarów wsparcie finansowe od władz polskich na obczyźnie. Na tych środkach opierała się gospodarka finansowa Polskiego Państwa Podziemnego. Większa część tych sum docierała do kraju wraz ze zrzutami lotniczymi prowadzonymi z Zachodu. Znane są globalne kwoty wysłane tą drogą. Artykuł stanowi próbę przedstawienia sum wysyłanych dla Armii Krajowej i Delegatury Rządu na Kraj w poszczególnych miesiącach okupacji.

W dostępnym materiale źródłowym występują nieścisłości utrudniające ustalenie dokładnych sum wysyłanych do kraju. Co więcej, już w czasie wojny odnotowywano przypadki nieścisłości w prowadzonej ewidencji sum wysyłanych dla Polskiego Państwa Podziemnego.

Z pomocą finansową pochodzącą ze zrzutów lotniczych wiąże się zagadnienia wymiany obcych walut na czarnym rynku oraz zakrojona na szeroką skalę akcja fałszowania i wysyłania do kraju złotych okupacyjnych.

Cash and Cash Equivalents Airdropped for the Polish Underground State

During the Second World War, the Armed Forces in Poland and civilian structures of the Polish Underground State were given assistance counted in millions of dollars from the Polish Government-in-Exile. Those funds made the financial basis of the Polish Underground State. A major part of those money were airdropped. We know of total sums transferred to Poland via this channel. The text is an attempt to present the sums airdropped to the Home

⁷⁵ *Polskie Siły Zbrojne...*, s. 346.

Army and the Government Delegation for Poland in particular months of the occupation. The available source material presents some imprecisions making it difficult to establish the exact sums sent to the country. What is more, already during the war there were some inaccuracies noted in the records of money transferred to the Polish Underground State. The subject of airdropped financial assistance is related to questions of currency exchange on the black market and a broad-scale action of forging occupation money and sending it to Poland under the occupation.

Bibliografia

- Bieniecki K., *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*, Kraków 1994.
- Grabowski W., *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj*, Warszawa 1995.
- Grabowski W., *Niedoręczona poczta. Zrzuty lotnicze (finansowe i materiałowe) dla Delegatury Rządu na Kraj*, w: *Żołnierzowi Niepodległej. Księga dedykowana śp. gen. Mieczysławowi Huchli*, red. T. Balbus i in., Rzeszów 2012, s. 64–95.
- Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. III: *Armia Krajowa*, Londyn 1950.
- Stoliński K., *Pomoc finansowa dla Armii Krajowej i Delegatury Rządu na Kraj (1940–1944)*, „Mars” 2004, t. XVI, s. 5–14.
- Szyprowski B., *Kradzież pieniędzy cichociemnych z placówki „Pole” pod Wyszkowem. Wyrok Wojskowego Sądu Specjalnego na Władysława Wysockiego*, „Rocznik Wołomiński” 2011, t. VII, s. 211–227.
- Szyprowski B., *Porucznik cc. Witold Strumpf „Sud” przed sądem podziemia*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2012, nr 2 (240), s. 207–218.
- Tucholski J., *Cichociemni*, wyd. 3, Warszawa 1988.

Biogram: **Grzegorz Rutkowski** – mgr, doktorant w IH PAN, kurator w Muzeum Historii Polski. Zainteresowania badawcze: historia wojskowości, dzieje najnowsze ze szczególnym uwzględnieniem historii Polskiego Państwa Podziemnego. Ważniejsze publikacje: *Udział niemieckiej 4. dywizji pancerniej w bitwie nad Bzurą*, „Rocznik Łowicki” 2010, t. VII. E-mail: grzegorz_rutkowski@vp.pl.